

Sự chuyển đổi vai trò quản trị an ninh tự chủ của châu Phi: Tiến trình, đặc điểm và những thách thức hiện nay

Ngày nhận bài: 03/08/2026 | Ngày phản biện: 06/08/2026 | Ngày xuất bản: 10/09/2026

Tác giả: Nguyễn Lê Thy Thương (Viện Nghiên cứu Nam Á, Tây Á và Châu Phi)

Tóm tắt: Bài viết phân tích quá trình chuyển đổi của quản trị an ninh tự chủ ở châu Phi, từ giai đoạn sau độc lập đến nay, tập trung vào sự thay đổi về nhận thức, thể chế và phương thức hành động. Kết quả nghiên cứu cho thấy, từ nguyên tắc nhấn mạnh chủ quyền và không can thiệp, châu Phi từng bước hình thành hệ thống quản trị an ninh đa tầng với vai trò ngày càng lớn của Liên minh châu Phi (AU) và các tổ chức tiểu khu vực. Các công cụ quản trị cũng được mở rộng, kết hợp ngoại giao, quân sự, kinh tế, pháp lý và xã hội. Tuy nhiên, quá trình này vẫn đối mặt với những hạn chế về đồng thuận nội bộ, năng lực thể chế, nguồn lực và sự phụ thuộc vào các đối tác bên ngoài. Bài viết cho rằng châu Phi khó đạt được tự chủ an ninh hoàn toàn trong ngắn hạn, do đó cần hướng tới tự chủ chiến lược, trên cơ sở tăng cường năng lực nội tại và xây dựng quan hệ hợp tác cân bằng với bên ngoài.

1. Đặt vấn đề

Thực hiện quản trị an ninh tự chủ luôn là mục tiêu xuyên suốt của lục địa châu Phi. Năm 2024, khu vực Trung Đông - Bắc Phi (MENA) và châu Phi hạ Sahara lần lượt là hai khu vực kém hòa bình nhất thế giới theo báo cáo Chỉ số Hòa bình Toàn cầu (Institute for Economics & Peace, 2024). Xung đột nội bộ tại nhiều quốc gia châu Phi tiếp diễn và có xu hướng kéo dài, làn sóng đảo chính mới tạo hiệu ứng dây chuyền, trong khi chủ nghĩa khủng bố và biến đổi khí hậu ngày càng trở thành những mối đe dọa an ninh phi truyền thống nổi bật. Tình hình an ninh biến động đã thúc đẩy châu Phi đẩy nhanh tiến trình quản trị an ninh tự chủ; đồng thời, sự trỗi dậy mang tính tập thể của các nước "Nam Bán cầu" cũng khiến xu hướng quản trị an ninh toàn cầu quay trở lại với quản trị an ninh khu vực tự chủ ngày càng rõ nét.

Nghiên cứu về an ninh châu Phi hậu thuộc địa hiện tập trung theo ba hướng tiếp cận chính. Thứ nhất, hướng tiếp cận thể chế - pháp lý xem xét sự hình thành và vận hành của Kiến trúc Hòa bình và An ninh châu Phi (APSA), tập trung vào cấu trúc năm trụ cột và mối quan hệ giữa AU với các tổ chức tiểu khu vực (Williams, 2014). Thứ hai, hướng tiếp cận trường hợp - thực tiễn phân tích các can thiệp cụ thể của AU và tổ chức tiểu khu vực tại Somalia, Mali, Sudan..., nhấn mạnh khoảng cách giữa cam kết chính sách và năng lực triển khai thực tế (Fagbayibo, 2021). Thứ ba, hướng tiếp cận phê phán - phụ thuộc đặt quản trị an ninh châu Phi trong quan hệ bất đối xứng với các đối tác bên ngoài, cảnh báo nguy cơ "phi thể chế hóa" và suy giảm tiếng nói tự chủ khi nguồn lực bên ngoài không được tích hợp qua kênh chính thức của AU (Brosig & Karlsrud, 2024).

Nhìn chung, các nghiên cứu hiện có cung cấp bức tranh phong phú về từng giai đoạn hoặc từng khía cạnh riêng lẻ của quản trị an ninh châu Phi, nhưng còn ít công trình vận dụng một cách hệ thống lý thuyết vai trò trong quan hệ quốc tế (Holsti, 1970) như một khung phân tích xuyên suốt để theo dõi sự biến đổi vai trò an ninh của châu Phi qua các giai đoạn lịch sử khác nhau, đồng thời gắn kết khái niệm "vai trò" với các phạm trù chính sách như "tự chủ chiến lược" và "tự chủ tuyệt đối". Phần lớn nghiên cứu cũng dừng lại ở mô tả thể chế hoặc phân tích trường hợp đơn lẻ, thiếu một bộ biến số thao tác hóa rõ ràng để so sánh mức độ chuyển đổi vai trò một cách nhất quán giữa các giai đoạn.

Trên cơ sở đó, đóng góp của bài viết thể hiện ở ba điểm: (i) xây dựng khung phân tích tích hợp bốn biến số - nhận thức vai trò, kỳ vọng vai trò, năng lực thể chế và hành vi thực thi - để thao tác hóa lý thuyết vai trò trong nghiên cứu quản trị an ninh khu vực; (ii) vận dụng khung phân tích này để phân kỳ và so sánh có hệ thống ba giai đoạn chuyển đổi vai trò quản trị an ninh tự chủ của châu Phi từ sau độc lập đến nay; (iii) làm rõ mối quan hệ khái niệm giữa "vai trò", "tự chủ chiến lược" và "tự chủ tuyệt đối", qua đó cung cấp cơ sở lý luận cho khuyến nghị chính sách theo hướng tự chủ chiến lược thay vì tự chủ tuyệt đối.

2. Phương pháp nghiên cứu

Bài viết sử dụng phương pháp nghiên cứu định tính, kết hợp phương pháp lịch sử, phân tích chính sách - thể chế và phân tích trường hợp. Phương pháp lịch sử được sử dụng để xem xét quá trình hình thành và chuyển biến của quản trị an ninh tự chủ ở châu Phi qua các giai đoạn, từ thời kỳ sau khi các quốc gia giành độc lập đến khi Liên minh châu Phi (AU) được thành lập và phát triển. Phương pháp phân tích chính sách - thể chế được sử dụng để đánh giá sự thay đổi trong quan niệm, nguyên tắc, cơ chế và công cụ quản trị an ninh của OAU/AU cũng như các tổ chức tiểu khu vực. Trên cơ sở khai thác và tổng hợp các nguồn tài liệu thứ cấp, bao gồm các công trình nghiên cứu học thuật, văn kiện của AU, Liên Hợp Quốc, báo cáo của các tổ chức quốc tế và các nguồn dữ liệu liên quan, bài viết phân tích những thành tựu và hạn chế trong quá trình nâng cao năng lực tự chủ an ninh của châu Phi.

3. Kết quả nghiên cứu và thảo luận

3.1. Sự biến đổi vai trò quản trị an ninh tự chủ ở châu Phi

Giai đoạn 1950 - 1980

Trong giai đoạn phần lớn các nước châu Phi giành được độc lập dân tộc, di sản của chế độ thực dân để lại nhiều tranh chấp biên giới và bất ổn nội bộ; từ năm 1956 đến 1985, châu lục này đã trải qua hơn 80 cuộc đảo chính quân sự (McGowan, 2003).

Về mặt quan niệm, Hiến chương Tổ chức Thống nhất châu Phi (OAU) đã xác lập nguyên tắc bình đẳng chủ quyền và không can thiệp; năm 1964 tại Cairo, OAU thông qua nguyên tắc "giữ nguyên biên giới thời thuộc địa" (*Uti Possidetis Juris*) nhằm ngăn ngừa thay đổi biên giới bằng vũ lực (AUBP, 2014). Cùng lúc đó, tư tưởng Liên Phi chuyển trọng tâm từ hải ngoại về chính lục địa; các nhà lãnh đạo như Nasser, Nkrumah, Nyerere tích cực cổ vũ phong trào Không liên kết nhằm tránh để châu Phi bị cuốn vào chiến tranh ủy nhiệm (Mathews, 1987). Học giả Kenya Ali Mazrui đề xuất khái niệm "Nền hòa bình do người châu Phi làm chủ" (*Pax Africana*), cho rằng an ninh - hòa bình của châu Phi cần dựa vào chính sức mạnh nội tại, loại trừ sự can thiệp từ bên ngoài (Mazrui, 1967).

Tuy nhiên, về mặt cơ chế, phần lớn các thiết chế an ninh được xây dựng trong giai đoạn này chỉ tồn tại trên giấy. Ủy ban Hòa giải, Trung gian và Trọng tài cùng Ủy ban

Quốc phòng châu Phi lần lượt được thành lập năm 1963 và 1965, nhưng do ngưỡng biểu quyết quá cao (yêu cầu 2/3 số thành viên có mặt và 2/3 tán thành), Ủy ban Hòa giải chưa từng được kích hoạt (Munya, 1999). Các tổ chức tiểu khu vực chủ yếu hợp tác quốc phòng thông qua hiệp ước phòng thủ tập thể và diễn tập quân sự chung, quy mô nhỏ, chức năng phân tán và phụ thuộc nặng nề vào bên ngoài - ví dụ Điều 7 Hiến chương của Cơ quan Hợp tác Quốc phòng Trung Phi (ANAD, thành lập 1977) quy định các thành viên có thể yêu cầu Pháp hỗ trợ quân sự khi cần thiết (Bach, 1998).

Hành động thực tế của OAU trong giải quyết xung đột cũng rất hạn chế: hai lần dự định triển khai lực lượng gìn giữ hòa bình tại Congo (1965) và Angola (1975) đều thất bại; phải đến khủng hoảng Chad năm 1980, OAU mới lần đầu triển khai được lực lượng gìn giữ hòa bình gồm Nigeria, Zaire và Senegal (Tekle, 2000).

Thập niên 1980 - 2000

Khi Chiến tranh Lạnh kết thúc, các mâu thuẫn tôn giáo - sắc tộc từng bị kìm nén trong cục diện hai cực bùng phát mạnh; đến năm 2000, hơn một nửa số quốc gia và 20% dân số châu Phi chịu ảnh hưởng của chiến loạn (Elfeoma, 2011). Đồng thời, do châu Phi không còn là trọng điểm địa chính trị toàn cầu và do dư luận tiêu cực sau các sự kiện như "Điều hâu gây cánh" ở Somalia, các nước phương Tây giảm mạnh viện trợ an ninh (William, 2014). Khoảng trống này đã tạo không gian cho quản trị an ninh tự chủ châu Phi phát triển.

Về quan niệm, năm 1994 học giả gốc Ghana George Ayittey đề xuất nguyên tắc "giải quyết vấn đề châu Phi theo cách của người châu Phi", được nhiều lãnh đạo như Tổng thống Uganda Museveni hưởng ứng (Ayittey, 1994). Sau thảm họa diệt chủng Rwanda, Hội nghị thượng đỉnh OAU năm 1995 lần đầu tuyên bố các thành viên có trách nhiệm hành động tập thể để ngăn chặn bạo lực và vi phạm nhân quyền nghiêm trọng; Tuyên bố Harare năm 1997 coi dân chủ, nhân quyền và pháp quyền là điều kiện tiên quyết cho hòa bình.

Giai đoạn từ năm 2000 đến nay

Bước sang thế kỷ XXI, quy mô và cường độ xung đột quân sự tại châu Phi giảm, trong khi bất ổn xã hội, mâu thuẫn tôn giáo - sắc tộc và chủ nghĩa khủng bố trở thành thách

thức an ninh chủ yếu. Kinh tế khu vực bước vào giai đoạn tăng trưởng trung - cao, với tốc độ tăng trưởng bình quân 4,35%/năm trong hai thập niên đầu thế kỷ, cao hơn mức bình quân toàn cầu 3% (World Bank Group, 2024). Sau khi OAU chuyển đổi thành Liên minh châu Phi (AU), Đạo luật thành lập Liên minh châu Phi (Constitutive Act of the African Union) được thông qua năm 2000 tại Hội nghị thượng đỉnh Lomé và là văn kiện pháp lý nền tảng của AU xác định hòa bình, an ninh và ổn định là một trong những tôn chỉ, mục tiêu cốt lõi (African Union, 2000).

Về quan niệm, nguyên tắc "không can thiệp" đã chuyển hóa thành nguyên tắc "không thờ ơ": Đạo luật thành lập Liên minh châu Phi quy định rõ AU có quyền can thiệp vào các quốc gia thành viên khi xảy ra tội ác chiến tranh, diệt chủng hoặc tội ác chống nhân loại, đồng thời AU và các tổ chức tiểu khu vực áp dụng lập trường "không khoan nhượng" với các cuộc thay đổi chính quyền vi hiến (African Union, 2000). Phạm vi an ninh cũng được mở rộng từ an ninh lãnh thổ - chính quyền sang các chiều kích nhân đạo, phát triển, khí hậu, y tế công cộng, an ninh mạng.

Về cơ chế, Nghị định thư thành lập Hội đồng Hòa bình và An ninh của Liên minh châu Phi được thông qua ngày 9/7/2002 tại Durban và chính thức có hiệu lực ngày 26/12/2003, trở thành nền tảng pháp lý của Kiến trúc Hòa bình và An ninh châu Phi (APSA) (Peace and Security Council, 2012). APSA được cấu thành từ năm trụ cột: Hội đồng Hòa bình và An ninh, Nhóm Người hiền, Hệ thống Cảnh báo sớm châu lục, Lực lượng Dự bị châu Phi và Quỹ Hòa bình châu Phi, tạo thành chuỗi quản trị hoàn chỉnh từ phòng ngừa, cảnh báo đến can thiệp và tái thiết hậu xung đột (Williams, 2014).

Năm 2008, AU và các tổ chức tiểu khu vực ký biên bản ghi nhớ, lần đầu đưa nguyên tắc bổ trợ và lợi thế so sánh vào phân công trách nhiệm, và tổ chức hội nghị điều phối thường niên từ năm 2019. Về hành động, AU tham gia hòa giải tại Nam Sudan, Zimbabwe, Ethiopia; tự chủ triển khai lực lượng gìn giữ hòa bình tại Burundi, Somalia, Cộng hòa Trung Phi, Mali. Tháng 12/2024, Hội đồng Bảo an Liên Hợp Quốc thông qua Nghị quyết 2767, ủy quyền cho Phái bộ Hỗ trợ và Ổn định của AU tại Somalia (AUSSOM) thay thế Phái bộ Chuyển tiếp ATMIS (United Nations Security Council, 2024).

3.2. Vai trò quan trị an ninh tự chủ của châu Phi hiện nay

Thứ nhất, sự phối hợp nhiều chủ thể và cơ chế hợp tác

An ninh không còn do một trung tâm duy nhất (nhà nước) cung cấp mà là sự cung ứng hỗn hợp giữa lực lượng an ninh nhà nước với các tổ chức tự vệ cộng đồng, tư nhân và các tổ chức khu vực/tiểu khu vực (Aning & Axelrod, 2023). Ở một số nơi như bang Galmudug (Somalia), do người dân không tin tưởng bộ máy an ninh trung ương, cộng đồng địa phương tự tổ chức lực lượng an ninh dưới sự ủy quyền của các già làng (Solomon, 2017); tại vùng Ségou (Mali), dân quân địa phương từng đàm phán trực tiếp với tổ chức cực đoan Katiba Macina để đạt thỏa thuận ngừng bắn tạm thời năm 2021 (Chughtai, 2023). Các công ty an ninh tư nhân bản địa hóa, như tại Nigeria, cũng ngày càng trở thành lực lượng bổ sung quan trọng cho quân đội chính quy trong cuộc chiến chống Boko Haram (Chinwokwu, 2024).

Đồng thời, do Liên Hợp Quốc thu hẹp quy mô gìn giữ hòa bình tại châu Phi - như việc chấm dứt Phái bộ MINUSMA tại Mali (Gowan & Forti, 2023) - vai trò chủ đạo trong gìn giữ hòa bình đang chuyển dần về AU và các tổ chức tiểu khu vực. Nhờ lợi thế gần gũi về địa lý - văn hóa và phản ứng nhanh, các tổ chức tiểu khu vực thường đóng vai trò "người phản ứng đầu tiên" tại Nam Sudan, Burundi, Lesotho hay khu vực Sahel, hồ Chad, trong khi AU chủ yếu đảm nhận việc xây dựng quy phạm, điều phối hành động và ủy quyền tài chính (Ani, 2018). Kiến trúc Hòa bình và An ninh châu Phi tích hợp nhiều cơ quan an ninh của AU và các tổ chức tiểu khu vực, dù giữa chúng vẫn tồn tại sự chồng chéo chức năng và thiếu trật tự thứ bậc chính thức (Alter & Raustiala, 2018). Các bên tăng cường hợp tác chia sẻ tình báo, huấn luyện gìn giữ hòa bình thông qua các cơ chế như Mạng lưới Cảnh báo và Phản ứng sớm ECOWAS (ECOWARN) hay Chương trình Xây dựng Năng lực Chống khủng bố IGAD (ICPAT) (Cline, 2016).

Thứ hai, hiệu quả thực thi chính sách

Trong thực thi, AU áp dụng cách tiếp cận từng bước, thí điểm rồi nhân rộng: "Năng lực Phản ứng nhanh Khủng hoảng châu Phi" (ACIRC) được lập năm 2014 làm giải pháp quá độ trước khi Lực lượng Dự bị châu Phi vận hành đầy đủ, và chính thức được sáp nhập vào cơ chế này năm 2021 (Fagbayibo, 2021). Ở cấp quốc gia, Nigeria cũng thể hiện sự linh hoạt tương tự khi luân chuyển chiến thuật tấn công cường độ cao và truy

quét du kích theo mùa để đối phó với Boko Haram, kết hợp đàm phán phân hóa, truyền thông và phối hợp khu vực (Yayla & Yahaya, 2023).

Về nguồn lực, từ năm 2017 AU áp thuế 0,2% với một số mặt hàng nhập khẩu ngoài khối để tài trợ ngân sách hoạt động, và Quỹ Hòa bình châu Phi đã huy động được 610 triệu USD tính đến tháng 9/2024, vượt mục tiêu 400 triệu USD (PSC Report, 2024). Tháng 12/2023, Hội đồng Bảo an thông qua Nghị quyết 2719 cho phép các hoạt động hòa bình do AU dẫn dắt được tài trợ một phần từ ngân sách đóng góp của Liên Hợp Quốc (Allen & Mazurova, 2024). Đồng thời, AU có xu hướng xác định trước ưu tiên an ninh của mình rồi mới tiếp nhận hỗ trợ từ bên ngoài nhằm hạn chế ảnh hưởng của đối tác lên tiến trình ra quyết định, như trong quan hệ với Quỹ Hòa bình châu Âu (EPF) của EU (Staeger, 2023).

Thứ ba, công cụ quản trị

Ngoại giao - trung gian, đàm phán, trừng phạt - thường là lựa chọn hàng đầu trong giai đoạn đầu xung đột, phù hợp với giá trị truyền thống coi trọng quyền uy và quyết định tập thể của châu Phi (Nyamutsaka, 2023). AU sử dụng ba hình thức ngoại giao chính: thông cáo khung của Hội đồng Hòa bình và An ninh (ví dụ thông cáo về tình hình Sudan - Nam Sudan năm 2012), các nhóm cấp cao lâm thời trong khủng hoảng Darfur hay nội chiến Ethiopia, và các nhóm liên lạc quốc tế như Nhóm Liên lạc Quốc tế về Cộng hòa Trung Phi (2013) (Wane, 2025). Ở cấp tiểu khu vực, chiến lược "cây gậy và củ cà rốt" của ECOWAS trong cuộc bầu cử Gambia năm 2016 - vừa cử phái đoàn hòa giải, vừa tập kết lực lượng quân sự tại Senegal - đã giúp chuyển giao quyền lực hòa bình (Ateku, 2020).

Về công cụ quân sự, các hoạt động gìn giữ hòa bình do châu Phi dẫn dắt ngày càng mở rộng mục tiêu chiến lược, từ can thiệp xung đột thuần túy sang ứng phó khủng hoảng y tế công cộng (như Phái bộ ASEOWA chống dịch Ebola năm 2014) hay hỗ trợ bầu cử, ổn định nội bộ (Klobucista & Ferragamo, 2023). Bên cạnh đó, các chủ thể châu Phi tích cực phối hợp công cụ kinh tế - xã hội - pháp lý, thúc đẩy mối quan hệ ba chiều "hòa bình - an ninh - phát triển" (Udochukwu, Uche & Haroun, 2025) và tăng cường pháp quyền, cải cách tư pháp - an ninh nhằm nâng cao lòng tin của người dân, như tại Libya, Sierra Leone, Cộng hòa Trung Phi và Congo (Kinshasa) (Kelly, 2023).

3.3. Thách thức trong chuyển đổi vai trò quản trị an ninh tự chủ của châu Phi

Một là, thách thức nội bộ

- Khó khăn trong hành động tập thể. Các chủ thể châu Phi còn nhiều bất đồng về quy phạm và quan niệm an ninh – đặc biệt giữa an ninh chính quyền và an ninh con người – cũng như mâu thuẫn giữa nguyên tắc chủ quyền tối thượng và trách nhiệm can thiệp, khiến cơ chế kích hoạt can thiệp cưỡng chế của AU còn mơ hồ và thường bị các thành viên coi trọng chủ quyền phản đối (Chappuis, Kocak & Sangar, 2014). Cuộc xung đột vũ trang kéo dài tại Sudan là ví dụ điển hình cho tình trạng AU chưa thể thúc đẩy hiệu quả tiến trình hòa bình do thiếu sự ủy quyền pháp lý – chính trị được chấp nhận rộng rãi.

- Khoảng cách năng lực. Về tài chính, tỷ trọng nguồn tài trợ nội bộ của AU vẫn chưa đạt mục tiêu 25% ổn định; chi phí cho các hoạt động gìn giữ hòa bình quy mô lớn như Phái bộ ATMIS tại Somalia (1,5 tỷ USD năm 2023) vượt xa tốc độ huy động vốn (PSC Report, 2024). Về thể chế, Hệ thống Cảnh báo sớm châu lục còn thiếu hỗ trợ tình báo hệ thống, khiến chuỗi ra quyết định từ cảnh báo đến hành động của Hội đồng Hòa bình và An ninh mất thời gian nhiều ngày (Institute for Peace and Security Studies, 2020). Về năng lực quân sự cứng, ngoài lực lượng dự bị Đông Phi và SADC, các lực lượng khu vực khác của Lực lượng Dự bị châu Phi phát triển rất chậm; toàn châu lục chỉ có khoảng 100 máy bay vận tải C-130 với tỷ lệ sẵn sàng hoạt động 20–30%, khiến việc triển khai và tiếp vận phụ thuộc lớn vào viện trợ bên ngoài (McCaughan, 2017).

- Xu hướng "phi thể chế hóa". Số lượng tổ chức an ninh lâm thời tại châu Phi cao hơn các khu vực khác trên thế giới; các tổ chức này thường né tránh quy trình ra quyết định rườm rà của cơ chế đa phương bằng cách ký hiệp định song phương, chỉ tìm kiếm sự công nhận của AU sau khi đã hành động, thiếu cơ chế giám sát và có thể lệch khỏi khuôn khổ chính sách chung. Sau khi Quỹ Hòa bình châu Phi của EU chuyển đổi thành Quỹ Hòa bình châu Âu (EPF) năm 2021, EU có thể tài trợ trực tiếp cho các tổ chức lâm thời mà không qua AU, càng làm suy yếu tiếng nói phân bổ nguồn lực của AU (Brosig & Karlsrud, 2024).

Hai là, thách thức bên ngoài

Một mặt, sự cạnh tranh địa chính trị của nhiều chủ thể bên ngoài tại châu Phi làm tổn hại quyền tự chủ và gia tăng sự phân mảnh của chương trình nghị sự an ninh. Tại vùng Sừng châu Phi, các cường quốc và khu vực (Thổ Nhĩ Kỳ, UAE, các nước Trung Đông...) xây dựng cảng và căn cứ quân sự, tổ chức tuần tra và diễn tập hải quân chung, khiến các quốc gia sở tại như Somalia hay Eritrea rơi vào tình trạng phụ thuộc và đôi khi bị lôi kéo chọn phe, làm sâu sắc thêm chia rẽ nội bộ (Ashine, 2024).

Mặt khác, sự tham gia của các nguồn lực bên ngoài thiếu tính tích hợp hiệu quả. Tại khu vực Sahel, Pháp và EU coi đây là vùng đệm chống di cư và khủng bố, Mỹ coi là điểm tựa chống khủng bố toàn cầu, Nga cung cấp dịch vụ quân sự qua các công ty quân sự tư nhân, trong khi Thổ Nhĩ Kỳ và các nước vùng Vịnh triển khai viện trợ tôn giáo - nhưng phần lớn vẫn thiên về công cụ quân sự hóa, bỏ qua mối quan hệ ba chiều "hòa bình - an ninh - phát triển", khiến tình hình an ninh Sahel tiếp tục xấu đi dù đầu tư liên tục tăng (Osland & Erstad, 2020).

3.4. Giải pháp

Trong ngắn hạn, châu Phi khó có thể tự giải quyết hoàn toàn các vấn đề an ninh do tài chính, công nghệ, phương tiện và năng lực quân sự còn hạn chế. Khu vực này vẫn cần tiếp nhận sự hỗ trợ quốc tế, nhưng đồng thời phải giữ quyền chủ động trong việc xác định vấn đề cần ưu tiên, lựa chọn đối tác và quyết định cách sử dụng nguồn lực hỗ trợ.

Trước hết, AU cần tăng cường vai trò điều phối và tạo đồng thuận giữa các quốc gia thành viên. Trách nhiệm của AU, các tổ chức tiểu khu vực và từng quốc gia cần được phân định rõ để tránh chồng chéo hoặc chậm phản ứng khi xảy ra khủng hoảng. Các tổ chức tiểu khu vực có thể xử lý bước đầu nhờ hiểu rõ tình hình địa phương, còn AU chịu trách nhiệm điều phối chung và huy động sự ủng hộ của toàn châu lục.

Bên cạnh đó, châu Phi cần nâng cao năng lực thực tế, nhất là trong cảnh báo sớm, chia sẻ thông tin, phản ứng nhanh, vận chuyển lực lượng và bảo đảm hậu cần. Các nước cũng cần tăng đóng góp cho Quỹ Hòa bình châu Phi, đồng thời quản lý nguồn tài chính minh bạch và hiệu quả hơn.

Châu Phi vẫn cần hợp tác với Liên Hợp Quốc và các cường quốc, nhưng sự hợp tác này phải dựa trên nhu cầu do chính châu Phi xác định. Viện trợ bên ngoài nên tập trung vào đào tạo nhân lực, chuyển giao công nghệ và xây dựng năng lực lâu dài, thay vì chỉ cung cấp vũ khí hoặc lực lượng trong từng cuộc khủng hoảng. Việc mở rộng quan hệ với nhiều đối tác cũng giúp châu Phi tránh phụ thuộc quá mức vào một quốc gia hoặc một nhóm nước.

Cuối cùng, các biện pháp quân sự cần được kết hợp với phát triển kinh tế, tạo việc làm, tăng cường pháp quyền, hòa giải cộng đồng và ứng phó với biến đổi khí hậu.

4. Kết luận

Sự tiến triển vai trò quản trị an ninh tự chủ của châu Phi là một quá trình lâu dài và phức tạp. Xu hướng chuyển biến về quan niệm, xây dựng thể chế và nâng cao năng lực thể hiện tính liên tục rõ rệt qua các giai đoạn: từ những nỗ lực tự chủ có giới hạn dựa trên chủ quyền tối thượng thời kỳ 1950–1980, qua bước đột phá quan niệm "giải quyết vấn đề châu Phi theo cách châu Phi" và thực tiễn thể chế hóa thập niên 1990, đến sự phối hợp phát triển đồng bộ về quan niệm, cơ chế và thực tiễn kể từ khi AU ra đời. Hiện nay, quản trị an ninh tự chủ châu Phi thể hiện ba đặc trưng: mật độ phức hợp cơ chế nhiều tầng chủ thể tăng cao; quy hoạch và thực thi chính sách thực dụng, linh hoạt hơn; và vận dụng tổng hợp nhiều công cụ quản trị. Tuy vậy, quá trình chuyển đổi vai trò này vẫn đối mặt với những thách thức nghiêm trọng cả bên trong lẫn bên ngoài. Quản trị an ninh tự chủ của châu Phi hiện đã bước vào giai đoạn then chốt chuyển từ "ý chí - cơ chế" sang "năng lực - hiệu quả", đòi hỏi phải tái cấu trúc trên ba phương diện: đồng thuận nội bộ, huy động nguồn lực và quy tắc hóa hợp tác bên ngoài. Do đó, trong trung và ngắn hạn châu Phi khó có thể đạt được quản trị an ninh hoàn toàn tự chủ./.

(Bài viết là sản phẩm của đề tài cấp cơ sở: Sự triển khai "Cộng đồng chia sẻ tương lai cho nhân loại" của Trung Quốc ở Châu Phi)

Tài liệu tham khảo

- African Union. (2000, July 11). Constitutive Act of the African Union. Lomé, Togo. <https://au.int/en/constitutive-act>.
- Allen, N. D. F., & Mazurova, N. (2024, April 30). African Union and United Nations partnership key to the future of peace operations in Africa. Africa Center for Strategic Studies. <https://africacenter.org/spotlight/african-union-united-nations-peace-operations>
- Alter, K. J., & Raustiala, K. (2018). The rise of international regime complexity. *Annual Review of Law and Social Science*, 14(1), 329–349.
- Ani, N. C. (2018). Clarifying the roles of the African Union and sub-regional organizations in peace and security. *Journal of African Union Studies*, 7(3), 41–65. <https://doi.org/10.31920/2050-4306/2018/v7n3a3>
- Aning, K., & Axelrod, I. Z. (2023). Hybrid security provision in African post-colonial settings: The cases of Burkina Faso and Sierra Leone. *The International Spectator*, 58(2), 140–157. <https://doi.org/10.1080/03932729.2023.2176603>.
- Ashine, S. G. (2024). The new global superpower geo-strategic rivalry in the Red Sea and its implications for peace and security in the Horn of Africa. *Social Sciences & Humanities Open*, 9, 100834. <https://doi.org/10.1016/j.ssaho.2024.100834>
- Ateku, A.-J. (2020). Regional intervention in the promotion of democracy in West Africa: An analysis of the political crisis in the Gambia and ECOWAS' coercive diplomacy. *Conflict, Security & Development*, 20(6), 677–696.
- AUBP. (2014, August). Delimitation and demarcation of boundaries in Africa. <https://www.peaceau.org/uploads/au-2-en-2013-delim-a-demar-user-guide.pdf>
- Ayittey, G. B. N. (1994, March 28). The Somali crisis: Time for an African solution (CATO Institute Policy Analysis No. 205). CATO Institute. <https://www.cato.org/policy-analysis/somali-crisis-time-african-solution>, ngày truy cập 12/04/2026.
- Bach, D. (1998). France and the Central African security complex. In C. Clapham (Ed.), *African guerrillas* (pp. 164–165). Indiana University Press.
- Brosig, M., & Karlsrud, J. (2024). How adhoc coalitions deinstitutionalize international institutions. *International Affairs*, 100(2), 771–789. <https://doi.org/10.1093/ia/iiae009>
- Chappuis, F., Kocak, D., & Sangar, E. (2014). What's African? Identifying traits of African security governance. *Journal of Regional Security*, 9(1), 7–30. 10.11643/issn.2217-995X141SPC40
- Chinwokwu, E. C. (2024). Private security companies and security provisioning in Nigeria: Lessons from other climes. *Gusau Journal of Sociology*, 4(4), 124–153. <https://doi.org/10.57233/gujos.v4i3.8>
- Chughtai, A. (2023, August 16). Displacement theory: Why 'peace enforcement' risks exacerbating conflicts in Africa. European Council on Foreign Relations. <https://ecfr.eu/article/displacement-theory-why-peace-enforcement-risks-exacerbating-conflicts-in-africa>

- Cline, L. E. (2016). African regional intelligence cooperation: Problems and prospects. *International Journal of Intelligence and CounterIntelligence*, 29(3), 447–469. <https://doi.org/10.1080/08850607.2016.1148479>
- Elfeoma, E. (2011). The nature of conflict in Africa and its impact on Africa international relations: The case of Darfur. *World Affairs: The Journal of International Issues*, 15(3), 88–112. <https://www.jstor.org/stable/48504830>
- Fagbayibo, B. (2021). Implementing the African security regime through a 'multiple-speed' approach: Challenges and prospect. *Insight on Africa*, 13(2), 160–176. <https://doi.org/10.1177/0975087820987173>
- Gowan, R., & Forti, D. (2023, July 10). What future for UN peacekeeping in Africa after Mali shuts its mission. *International Crisis Group*. <https://www.crisisgroup.org/global-mali/what-future-un-peacekeeping-africa-after-mali-shutters-its-mission>
- Institute for Economics & Peace. (2024, June). Global Peace Index 2024. <https://www.economicandpeace.org/wp-content/uploads/2024/06/GPI-2024-web.pdf>
- Institute for Peace and Security Studies. (2020, April). APSA impact report 2016. <https://ipss-addis.org/wp-content/uploads/2020/04/APSA-Impact-Report-2016.pdf>
- Kelly, C. L. (2023, February). The impact of the rule of law on national security in African countries. *Judicature International*, <https://judicature.duke.edu/articles/the-impact-of-the-rule-of-law-on-national-security-in-african-countries/>.
- Klobucista, C., & Ferragamo, M. (2023, December 12). The role of peacekeeping in Africa. *Council on Foreign Relations*. <https://www.cfr.org/background/role-peacekeeping-africa>
- Mathews, K. (1987). Africa and non-alignment. *India Quarterly*, 43(1), 40–51. <http://www.jstor.org/stable/45072189>
- Mazrui, A. A. (1967). *Towards a Pax Africana: A study of ideology and ambition*. University of Chicago Press. 16–32
- McCaughan, R. (2017). Air mobility challenges in Sub-Saharan Africa. *ASPJ Africa & Francophonie*, 8(2), 90–102.
- Munya, P. M. (1999). The Organization of African Unity and its role in regional conflict resolution and dispute settlement: A critical evaluation. *Boston College Third World Law Journal*, 19(2), 537–592. <https://lira.bc.edu/works/publication-article/6nq7q-6ph22>
- Nyamutsaka, G. (2023). Are current African conflicts a failure of diplomacy? An analysis of diplomatic engagements on African conflicts. *Intergovernmental Research and Policy Journal*, <https://irpj.euclid.int/articles/are-current-african-conflicts-a-failure-of-diplomacy-an-analysis-of-diplomatic-engagements-on-african-conflicts/#>
- OECD. (2025). OECD Data Explorer. <https://data-explorer.oecd.org/>

- Osland, K. M., & Erstad, H. U. (2020). The fragility dilemma and divergent security complexes in the Sahel. *The International Spectator*, 55(4), 18–36. <https://doi.org/10.1080/03932729.2020.1833474>
- Peace and Security Council. (2012). *The African Peace and Security Architecture: A handbook*. African Union Commission, Peace and Security Department. <https://collections.fes.de/publikationen/ident/fes/10779>
- PSC Report (2024). Sustaining the African Union's Peace Fund. Available at: <https://issafrica.org/pscreport/psc-insights/sustaining-the-african-union-s-peace-fund>
- Solomon, H. (2017). Beyond the state: Reconceptualising African security in the 21st century. *African Security Review*, 26(1), 68. <https://doi.org/10.1080/10246029.2016.1264986>
- Staeger, U. (2023). Resource mobilization in security partnerships: Explaining cooperation and coercion in the EU's partnership with the African Union. *Cooperation and Conflict*, 58(4), 502–521. 10.1177/00108367221147785
- Tekle, A. (2000). The OAU: Conflict prevention, management and resolution. In H. Adelman & A. Suhrke (Eds.), *The path of a genocide: The Rwanda crisis from Uganda to Zaire*. Routledge. 111-133. <https://doi.org/10.4324/9781315133744>
- Udochukwu, I. S., Uche, A. V., & Haroun, F. (2025). Navigating the nexus of war, peace, and development in Africa. *International Journal of Research and Innovation in Social Science*, 4(3), 657. <https://dx.doi.org/10.47772/IJRIS.2025.90300052>.
- United Nations Department of Peacekeeping Operations. (2025). Monthly summary of military and police contributions by country and mission. <https://peacekeeping.un.org/en/troop-and-police-contributors/archive>
- United Nations Security Council. (2024). Resolution 2767 (2024). <https://documents.un.org/doc/undoc/gen/n24/424/88/pdf/n2442488.pdf>
- Wane, E.-G. (2025, May). The future of United Nations–African Union peacekeeping partnership: Practical considerations for the Berlin Ministerial Conference. *Amani Africa*. <https://amaniafrica-et.org/wp-content/uploads/The-Future-of-United-Nations-African-Union-Peacekeeping-Partnership-Practical-Considerations-for-the-Berlin-Ministerial-Conference.pdf>
- Williams, P.D. (2014). Peace Operations in Africa: Patterns, Problems, and Prospects in The 17th Symposium (FY 2014), November 5, 2014 "New Trends in Peacekeeping: In Search for a New Direction" .NIDS.37-60.
- World Bank Group. (2024). GDP growth (annual %) 2000–2019. <https://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.MKTP.KD.ZG?end=2019&start=2000>
- Yayla, M., & Yahaya, A. (2023). Boko Haram and terrorism in Nigeria: Reflections on the origins, impact and government response. *International Journal of Economics, Politics, Humanities & Social Sciences*, 6 (2), 106–121. 10.59445/ijephss.1259718